

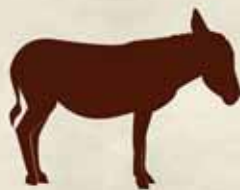
César
Aira

SEYYAH

RESSAMIN

YAŞAMINDAN

BİR

KESİT

Çeviri: EMRAH İMRE

♥ can
roman

CÉSAR AIRA
SEYYAH RESSAMIN
YAŞAMINDAN
BİR KESİT

Un episodio en la vida del pintor viajero, César Aira

© 2000, César Aira

© 2014, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Literarische Agentur Michael Gaeb ve AnatoliaLit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Şubat 2014, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Ekrem Cantürk

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaası

Merkez Efendi Mahallesi Gümüşsuyu Cad. No: 18, Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 12584

ISBN 978-975-07-1947-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 10758

CÉSAR AIRA
SEYYAH RESSAMIN
YAŞAMINDAN
BİR KESİT

ROMAN

İspanyolca aslından çeviren

Emrah İmre

César Aira'nın Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Flores Geceleri, 2013

CÉSAR AIRA, 1949'da Arjantin'de doğdu. 1967'de Buenos Aires'in, halen yaşadığı ve kimi eserlerine mekân seçtiği Flores semtine taşındı. Denemeler, makaleler ve tiyatro oyunları kaleme aldı. Franz Kafka, Jane Austen, William Shakespeare, Jan Potocki ve Antoine de Saint-Exupéry'den eserler çevirdi. 1996'da Guggenheim Bursu kazandı. Buenos Aires ve Rosario üniversitelerinde Rimbaud, Copi, Pizarnik, Mallarmé ve yapımcılık konulu dersler verdi. 1990'lardan beri onlarca kısa romana imza attı ve eserleri birçok dile çevrildi.

EMRAH İMRE, 1980'de İstanbul'da doğdu. Auckland Üniversitesi'nde Dilbilim ve Karşılaştırmalı Edebiyat öğrenimi gördü. İngilizce, Portekizce, İspanyolca ve Fransızcadan çeviriler yaptı. José Saramago, Gabriel García Márquez, Gilbert Adair, Amit Chaudhuri, Nicholas Christopher ve Luisa Valenzuela gibi yazarların eserlerini Türkçeye çevirdi. Emrah İmre, İsviçre ve Yeni Zelanda'dan sonra yaşamını Brezilya'da sürdürmektedir.

Batı'da yetişen gerçek anlamda iyi addedilebilecek seyyah ressamın sayısı pek azdır. Hakkında bilgiye ve bolca belgeye sahip olduklarımız arasında en iyisi Arjantin'i iki kez ziyaret eden ünlü Rugendas'tır. Bu seyahatlerin 1847'de gerçekleştirilen ikincisi ressama hem Río de la Plata'nın peyzajlarını ve insanlarını kayda geçirme fırsatı vermiş –bu kayıt öyle kabarıktır ki dünyanın bu köşesindeki koleksiyoncuların elinde iki yüzü aşkın tablosunun bulunduğu söylenir– hem de dostu ve hayranı Humboldt'un teorisini çürütmesine, daha doğrusu ressamın yeteneğini Yeni Dünya'nın zengin bitki örtüsü ve dağlarının özgün uç hatlarıyla kısıtlamaya yeltenen Humboldt'un teorisini havada bırakan, oldukça sade bir yorum getirmesine olanak sağlamıştır. Aslında bu karşı-yorum on sene önce, ressamın kısa ve hayli dramatik geçen ilk seyahatinde kendini belli etmiş ancak yaşamında telafi edilemez bir iz bırakan tuhaf bir olay dolayısıyla yarım kalmıştır.

Johann Moritz Rugendas 29 Mart 1802'de imparatorluk şehri Augsburg'da dünyaya geldi; babası, dedesi ve büyük dedesi saygın janr ressamlarıydı; dedelerinden Georg Philipp Rugendas savaş sahnelerini resmettiği tablolarıyla ünlenmişti. Rugendas'lar 1608'de Katalon-

ya'dan ayrılarak (ki aile aslında Flaman kökenlidir) Protestan inançlarını daha rahatça yaşayabilecekleri bir çevre bulmak umuduyla Augsburg'a yerleşmişlerdi. Rugendas ailesinin Almanya'da doğan ilk üyesi saat ustası, sonrakilerin hepsi ressamdı. Johann Moritz gelecekte neyle uğraşacağını emarelerini henüz dört yaşındayken göstermeye başlamıştı. Yetenekli çizer önce Albrecht Adam'ın atölyesinde, ardındansa Münih Sanat Akademisi'nde dikkatleri üzerine çekmişti. On dokuz yaşındayken Baron Langsdorff'un liderlik ettiği, masrafları Rus çarı tarafından karşılanan Amerika seferine katılma fırsatı bulmuştu. Görevi, kendisinden yüz yıl sonra ortaya çıkacak fotoğraflarınkiyle aynıydı; yapacakları keşifleri ve dahil oldukları manzaraları ayrıntılı biçimde kayda geçirmek.

Genç sanatçının üstlendiği işi daha iyi anlayabilmek için bu noktada biraz daha gerilere dönmek gerek. Evvelki paragrafa aldanıp Rugendas ailesinin geçmişinin fazla eskilere dayandığı zannedilmesin. Ressamlar silsilesi büyük dede Georg Philipp Rugendas'la (1666–1742) başlamıştı. Ressamlığa başlamasına gençliğinde sağ elini kaybetmesi vesile olmuştu; aile geleneği olan ve çocukluktan beri hazırlandığı saatçilik mesleğini tek elle sürdürmesi mümkün değildi. Mecburen sol elini kullanmayı öğrenmiş, kalemi ve fırçayı sol eliyle tutabilmek için kendi kendini eğitmişti. Savaş resimlerinde ustalaşmış, çizimlerdeki detaylara olağanüstü özen göstermesi sayesinde büyük şöhret kazanmıştı; bunu hem saatçilik eğitimine hem de sol elini kullanmasına borçluydu, zira doğal elini kullanamayışı onu kullanabildiği eli üzerinde daha da fazla hakimiyet kurmaya mecbur bırakmıştı. Biçimde dondurduğu detaycılığıyla, temanın zorlu ve sert iniş çıkışlarının oluşturduğu zarif tezat onu eşsiz kılmıştı. Başlıca müşterisi ve koruyucusu, savaşçı kral diye de bilinen İsveç Kralı XII. Karl'ın savaşlarını resmetmiş, or-

dusunun peşine takılıp kutup karlarından Türkiye'nin kavurucu sıcaklarına kadar her şeyi çizgilere dökmüştü. Yaşlılığındaysa savaşları resmederek edindiği birikimin doğal sonucu olarak gravürçülük ve matbaacılıkla uğraşmış, başarılı da olmuştu. Kurduğu işi ve tekniğini oğulları Georg Philipp, Johann ve Jeremy'ye miras bırakmıştı. Bunlardan ilkinin oğlu Johann Christian (1775–1826), yani bizim Rugendas'ın babası, bir diğer savaşçı Kral Napoléon'un savaşlarını resmederek dönemini kapatmıştı.

Napoléon'un ardından Avrupa'da yaşanan "barış dönemi" ressamlık mesleğinin Rugendas ailesinin ustalaştığı dalını da ister istemez köreltmışti. Waterloo Savaşı sırasında henüz ergenliğini tamamlamamış olan genç Johann Moritz'in aile mirası uzmanlık alanını değiştirmekten başka çaresi kalmamıştı. Savaş resmi ustası Adam'ın atölyesinde geçirdiği çıraklık döneminin ardından Münih Sanat Akademisi'nde, Doğa resmi dersleri aldı. Tablo ve gravür piyasasında talep gören bu "Doğa" egzotik ve uzak diyarlara ait olduğundan Rugendas, sanatıyla seyahatli bir arada yaşayabilecekti; ayrıca seyahate düşkünlüğü sayesinde çok geçmeden yukarıda bahsettiğimiz sefere katılacaktı. Yirmili yaşların eşiğinde, tıpkı genç Darwin gibi, hem halihazırda yapılı hem de yapılmayı bekleyen şeylerle dolu bir dünyaya açılmıştı. Rugendas'ın Fitzroy'u, Baron Georg Heinrich von Langsdorff olmuştu. Baronun "onulmaz bir deli" olduğu henüz Atlantik'i geçerken anlaşılınca ressamımız Brezilya'ya ayak basar basmaz kafileden ayrılmış, yerine başka bir yetenekli belgeci ressam Taunay alınmıştı. Ayrılma kararı Rugendas'ı büyük dertlerden kurtarmıştı; zira kafilenin bahtı iyi olmamıştı: Taunay Guaporé Nehri'nde boğularak ölmüş, Langsdorff zaten kıt olan aklını ormanın ortasında hepten kaybetmişti. Rugendas ise dört sene

boyunca Rio de Janeiro, Minas Gerais, Mato Grosso, Espirito Santo ve Bahia eyaletlerini gezerek yaptığı çalışmaların ardından Avrupa'ya dönmüş ve yayınladığı *Resimlerle Brezilya Seyahati* adlı güzelim kitapçık (kitaptaki metinler, ressamın notlarından yola çıkarak Victor Aimé Huber tarafından kaleme alınmıştı) sayesinde ismini duyurarak ünlü doğabilimci Alexander von Humboldt'un kendisiyle irtibata geçmesini sağlamış, sonradan kimi yayınlarda onunla birlikte çalışmıştı.

Amerika'ya yaptığı ikinci ve son seyahati 1831'den 1847'ye kadar, yani on altı yıl sürmüştü. Binbir zorluğa göğüs gererek gerçekleştirdiği bu seyahatin sahnesi Meksika, Şili, Peru, tekrar Brezilya, Arjantin, sonucuysa yüzlerce, hatta binlerce tablo olmuştu. (Bütün eserlerini kapsamayan katalogunda yağlıboya, suluboya ve çizimlerden oluşan 3353 eser bulunmaktadır.) En verimli dönemi Meksika'ya denk gelse ve en özgün konuları tropikal ormanlarla dağlar olsa da, gençliğinin tamamını içine alan uzun seyahatinin gizli gayesi, uçsuz bucaksız düzlüklerin üzerinden her yere eşit uzaklıktaki ufuk çizgisine uzanan gizemli boşluk; Arjantin olmuştu. Sanatın eşliğini ancak orada aşabileceğini, sanatının öteki yüzünü sadece orada bulabileceğini hayal ediyordu... Bu tehlikeli hayal yaşamı boyunca peşini bırakmamıştı. Sanat eşliğini iki kez aşmıştı; ilki 1837'de, batıda, Şili yolunda sıradağları geçerken; ikincisi 1847'de, Río de la Plata'da; bunlardan ikincisi daha üretken geçmişti ama Buenos Aires civarlarından ayrılmamıştı; ilkindeyse hayalini kurduğu noktaya kadar gitmiş, hatta orada, bir süreliğine kalabilmişti bile, ancak birazdan görüleceği üzere bunun için müthiş bir bedel ödemesi gerekmişti.

Rugendas bir janr ressamıydı. Resimlemeyi seçtiği janr, yani tür, Doğa'nın fizyonomisi olmuştu, bu yöntem Humboldt tarafından icat edilmişti. Ünlü doğabilimci-

nin önderlik ettiği disiplin, büyük ölçüde kendisiyle birlikte toprağı boylamıştı: *Erdtheorie* ya da *Physique du monde* bir tür sanatsal coğrafya anlayışıydı, dünyayı estetik açıdan kavramayı, peyzajları bilimsel açıdan açıklamayı amaçlıyordu. Alexander von Humboldt (1796–1859) çok yönlü alimlerin belki de sonuncusuydu; emeli dünyayı her yönüyle kavrayabilmektir; bunu başarabilmek için kendine görselliğı uygun görerek eski bir geleceğin parçası olmuştu. Ama bir açıdan da bu gelenekten ayrılıyordu; asıl ilgisini çeken etrafından kopuk, tecrübenin “sembol”ü imgeler değil, “peyzaj”ın modellik ettiği kapsamlı bir tabloda eşgüdümlü halde bir araya getirilmiş imgelerdi. Coğrafyacı ressam, peyzajın “fizyonomisi”ni (bu fikri Lavater’dan almıştı) geniş bir doğabilim eğitimi sonucunda ayırt etmeyi öğrendiğı peyzajın tipik, “fizyonomik” nitelikleri vasıtasıyla kavramaya mecburdu. Tablodaki titizlikle hesaplanmış fizyonomik unsurların varlığı izleyicinin zihnine, sezgisel olarak kavranabilmesi için birbirinden ayırık özelliklerden ziyade sistemleştirilmiş bir bilgi birikimi aktarırdı: iklim, tarih, âdetler, ekonomi, ırk, hayvanlar ve bitki örtüsü, yağmur ve rüzgâr döngüleri... Burada anahtar mesele “doğal gelişim”di; dolayısıyla bitki unsuru en ön planda bulunuyordu. Humboldt’un fizyonomik peyzajları tropikal kuşakta araması da buraların bitkisel zenginliğinin ve büyüme hızının Avrupa’ninkilerden karşılaştırılamayacak kadar üstün olmasından ileri geliyordu. Humboldt, Asya ve Amerika’nın tropikal bölgelerinde uzun yıllar geçirmiş, kendi yöntemiyle yetişen ressamı da aynısını yapmaları için yüreklendirmişti. Böylece hem Avrupa’da halkın henüz pek tanınmayan bu bölgelere ilgi göstermesini sağlamış hem de seyyah ressamların ürettikleri eserler için piyasa yaratarak döngüyü tamamlamış oluyordu.

Humboldt genç Rugendas’ın en büyük hayranların-

dandı ve onu “doğanın fizyonomisinin resmedilmesi sanatının yaratıcısı ve babası” addetmişti, ki bu tanımın Humboldt’un kendisi için de geçerli olduğu söylenebilirdi. Rugendas’a uzun mu uzun ikinci seyahatinin hazırlıkları esnasında tavsiyelerde bulunmuştu; anlaşmazlık yaşadıkları tek konuysa Arjantin’in güzergâha dahil edilmesiydi. Öğrencisinin tropikal kuşağın dışında vakit harcamasını istemediğinden mektupları da bu doğrultuda öğütlerle dolup taşıyordu: “Yeteneğinizi boşuna harcamayın, en üstün olduğunuz konu peyzajların en müthiş kısımlarını, örneğin dağların karla kaplı tepelerini, ormanların tropikal bitki örtüsünü, aynı tür bitkilerin farklı yaşlardaki gruplarını resmetmek; felisyalar, latanyalar, tüylü yapraklı palmiyeler, bambular, silindir biçimli kaktüsler, kırmızı çiçekli mimozalar, (kalın dallı ve koca yapraklı) inga ağaçları, çalı boyunda parmaklı yapraklı ebegümeçigiller, bilhassa da Toluca’daki elcik ağacı (*Chirant-hodendron*); Meksika topraklarındaki Atlisco’nun meşhur ahuehuate ağacı (bin yıllık *Cypressus disticha*); yosun kaplı yuvarlak boğumları *dendrobium* soğanlarıyla dolup taşan ağaçların gövdesinde biten güzelim çiçekli orkide türleri; orkideler, banisterya ve başka sarmaşıklarla kaplanmış devrik maun ağaçları; bambu familyasından sekiz-on metre boyunda buğdaygiller ve *Foliis distichis* çeşitleri; *pothos* ve *Dracontium* çizimleri; neredeyse gövdesinden dahi meyve fışkıran bir *Crescentia cujete*; köklerinden çiçek açan bir kakao ağacı; *Cypressus disticha*’ların toprağın dışındaki, bir metreyi aşan yükseklikleriyle isteka veya sıırıkları andıran kökleri; esmer deniz algıyla kaplı bir kayanın çizimleri; suyun üstünde süzülen mavi nilüferler, çiçek açan guastavyalar (pirigaralar) ve *lecythisler*; bir dağın tepesinden görülen tropikal bir ormandaki çiçek açan ağaçların tepelerinin arasında çıplak gövdeleri sütunlu bir koridor gibi yükselen, sanki orman içinde

başka bir orman oluşturan palmyeler; pisang ve helikonyaların birbirinden farklı fizyonomileri...”

Peyzaja modellik edebilecek bolluğa sahip başlıca biçimler ancak tropikal bölgelerde bulunuyordu. Bitkiler için Humboldt, bu başlıca biçimleri on dokuz ayırmıştı; on dokuz çeşit fizyonomi mevcuttu, bu çeşitlerin küçük farklılıkları soyutlamaya ve dışlamaya dayanan Linnaeus sınıflandırmasıyla hiçbir alakası yoktu; Humboldt’un takipçisi doğabilimciler botanikçiden ziyade yaşamdaki genel büyüme süreçlerini resmeden peyzaj ressamları olmak durumundaydı. Bu sistemin, bir anlamda, Rugendas’ın icra ettiği resim “janr”ını; yani türünü oluşturduğu söylenebilirdi.

Rugendas, kısa bir süre Haiti’de kaldıktan sonra 1831 ile 1834 arasında Meksika’da üç yıl geçirdi. 1834’te Şili’ye geçip orada da sekiz yıl yaşadı, yarıda kesilen ve yaklaşık beş ay süren Arjantin seyahatini de bu esnada gerçekleştirdi; asıl planı ülkeyi boydan boya geçerek Buenos Aires’e varıp oradan da Tucumán’a ile Bolivya ve ötesine kadar yukarı çıkmaktı. Ancak bu mümkün olmadı.

1837’nin aralık ayının sonunda (Şili’deki) San Felipe de Aconcagua’dan yola çıktı, kendisine Alman ressam Robert Krause eşlik etmekteydi ve kabilelerini küçük tutarak birkaç at, katır ve Şilili iki rehberle yetinmişlerdi. Yazın havanın iyi olmasından faydalanıp dağlardaki geçitlerden acele etmeden geçmeyi ve notlar alarak gördükleri dikkate ve zahmete değer her şeyi resmetmeyi amaçlıyorlardı, ki bu amaçlarını gerçekleştireceklerdi de.

Birkaç gün içinde dağların ortasına varmışlardı ama durup resmini yapacakları konuların birçoğunu atlamış olmalarına rağmen kısa bir süre sayılırdı bu. Yağmur yağdıkça kâğıtlarını muşambaların içine güzelce rulo yapıp ilerlemeye devam ediyorlardı; gerçi akşamları etrafi puslu nem bulutlarıyla kaplayan bu tatlı çiselemelere yağ-

mur demek zordu. Bazen yere dokunacak kadar alçalan bulutlar en ufak esintide dağılıveriyordu... derken aynı esintiler gökyüzüyle Yeryüzü'nün merkezi arasında bağlantı kuran gizemli koridorlardan başka bulutlar getiriyordu. Bu büyülü değişimler ressamalara her geçen gün biraz daha serpilene rüyalarını anımsatıyordu. Gündüz izledikleri yollar, harita üstünde zikzaklarla gösterilse de kendilerine adeta dümdüz geliyordu. Her gün bir öncekinden daha büyük, daha uzaktı. Zirvelere yaklaştıkça hava da şirretleşiyor, meteorlar daha sık görülüyor, üst üste binmiş yüksek ve alçak basınç yığınları düpedüz gözle görülür hale geliyordu.

Barometreyle ölçümler yapıyor, rüzgârın hızını silindirik şeklinde bir kukuleta kullanarak hesaplıyor, sıvı grafitle dolu iki incecik cam boru sayesinde yüksekliği ölçüyorlardı. Çıngıraklı bir çubuğun tepesinde taşıdıkları, pembe boyalı cıvayla dolu termometreyi Diyojen'in feneri gibi önlerinde tutuyorlardı. Atların tekdüze adımlarının gürültüsü ta uzaklardan geliyormuş gibi duyuluyor, duyma eşliğini aşar aşmaz ortamdaki her ses gibi yankılanmaya başlıyordu.

Derken gece yarısı oldu, patırtılar, çatırtılar, fişek gürültüleri devasa kayalardan yankılandı, azametli tepeler yanardöner uçarı renklerle aydınlandı, gökte kehanet habercisi bir minyatür belirmişti adeta: 1839 yılına girmektedirler ve Almanlar bunu kutlamak için yanlarında havai fişekler getirmişti. Bir şişe Fransız şarabı açıp rehberleriyle kadeh tokuşturdular. Sonra da uyumak için yıldızlarla kaplı gökyüzünün altında uzanıp Ay'ın çıkmasını beklediler; fosforluymuş gibi parıldayan bir zirvenin ardından çıkan Ay, uyuşukça sürdürdükleri gevezeliği noktalandırdı ve onları gerçek rüyalara daldırdı.

Rugendas ile Krause iyi anlaşıyorlardı, konuşacak konu bulmakta zorlanmıyorlardı ama ikisi de pek ko-

nuşkan sayılmazdı. Daha önceden de Şili'de birkaç kez beraber seyahat etmişler, hep iyi geçinmişlerdi. Rugendas'ın tek sıkıntısı, ki bunu gizli tutuyordu, Krause'nin vasat mı vasat bir ressam olmasıydı, bu yüzden genç adamın resimlerini samimiyetle övmeyi başaramıyordu. Janr resminin yetenek gerektirmediğini, zaten belli bir yöntemin izlendiğini düşünmeye çalıştı; ancak dostunun tablolarının beş para etmediği bir gerçektir. Buna karşın tekniğinin ve sağlam kişiliğinin hakkını vermek gerekirdi. Krause gencecikti ve başka şeylere yönelmek için vakti vardı; hem her şeye rağmen bu seyahatlerden bir şeyler kapabilirdi, kötü gelmeyeceği kesindi. Genç Krause ise Rugendas'a apaçık hayrandı ve bağlılığının ikisinin beraber seyahat etmekten aldıkları keyfi artırdığı belliydi. Yaşlarındaki ve yeteneklerindeki farklılık hemen belli olmuyordu; çünkü otuz beş yaşındaki Rugendas çekingen, yumuşak, ergenlik çağındakiler gibi sakar bir adamdı. Krause'nin soylulara mahsus özgüveni ve aşırı kibarlığı aralarındaki mesafeyi azaltıyordu.

On beşinci günde dağın öteki tarafından aşağı inmeye başladılar ve tempolarını artırdılar. Dağlarda gezindikçe insanda ortamı kanıksama tehlikesi baş gösteriyordu; gün başına ücret alan rehberlerinin iyice alıştıkları açıkça belliydi. Sanatla uğraşmak, ressamları bu tehlikeden koruyordu ama bu sadece uzun vadede geçerliydi; kısa vadede yani etraflarındakileri inceleyip onları resmederken ise tam tersi bir etki bırakıyordu. Tepelerin ya da ağır adımlarla ilerleyen atlarının üstüneyken yaptıkları sohbetler teknik konulardaydı. Gözleri yeni bir şey gördüğü anda dilleri bu farkındalığı sözcüklere dökmek için harekete geçiyordu. Buraya kadarki çalışmalarının büyük bölümünün hazırlık amaçlı eskiz, çizim ve notlardan oluştuğunu belirtmek gerek. Kâğıtlarında çizimler ve yazılar birbirine karışıyordu; deneyimlerin tablo ve

gravürlere aktarılmasıysa daha sonraya bırakılıyordu. Eserlerini yaymanın anahtarı gravürlerdeydi, bu yolla sonsuz kez çoğaltılabildikleri için onları yaratırken en ince ayrıntısına kadar düşünmeleri gerekiyordu. Bu gravürlerin metinlerle sarmalanarak kitaplara konmasıyla döngü tamamlanıyordu.

Rugendas'ın eserlerinin kalitesine hayran olan bir tek Krause değildi. İyi bir ressam olduğu, özellikle de ulaştığı sade tarzın etkisiyle ortadaydı. Sadelik bütün tablolarına siniyor, onları adeta sedefle sarmalıyor, bahar güneşi gibi ışıldamalarını sağlıyordu. Eserleri son derece anlaşılırdı, yani fizyonominin prensipleriyle uyumluydu. Bu kadar çoğaltılması da anlaşılır oluşundan ileri geliyordu; yayınlanan ilk kitabı Avrupa'nın dört bir yanındaki kitabevlerinde kapış kapış satılmakla kalmamış, *Resimlerle Brezilya Seyahati* adlı kitabını süsleyen gravürler duvar kâğıtlarına uyarlanmış, hatta Sèvres'deki porselen fabrikasının sofa takımlarında kullanılmıştı.

Krause sık sık, şakayla karışık, bu alışılmadık başarıya değinir, sevgili dostu da, dağların bahşettiği ıssızlığın ortasında, bu iltifata gülümseyerek karşılık verir, iltifattaki tatlı muzipliğe hiç aldırış etmezdi. Dostunun, yaptığı Aconcagua Dağı resmini bir kahve fincanını süslemek için kullanma önerisini de aynı aldırışsız tavırla dinliyordu: Etraftaki en büyüğünden en küçüğüne kadar her şey günbegün keyifle çizimler yapan kaleminin ucundan akıyordu adeta.

Tıpkı diğer bütün dağlar gibi Aconcagua Dağı'nı da özgün hatlarıyla çizmek pek kolay değildi. Zira dağı, santsal çarpıklıklarla kaplı bir nevi külâh gibi düşünürsek dağları birbirinden ayırt etmek imkânsız hale gelir; çünkü ayırt edilebilmeleri, çizildikleri noktadan bakılınca görülen küçük ayrıntılar sayesinde mümkündür.

Dağları geçerken birçok yeni konu keşfediyorlardı.

Konular janr resminde önemli yer tutardı; iki ressam, her biri kendi kalitesince, peyzajı sanatsal ve coğrafi açıdan belgeliyordu. Dikey jeolojik meselelerde kendi başlarının çaresine bakabiliyorlardı; çünkü şist ve bazalt kayalarını, kömürleşmiş ağaç fosillerini ve tarakla taranmış gibi çizgili lavları, bitkileri, likenleri ve mantarları nasıl tanıyacaklarını biliyorlardı. Yatay topografik meselelerdeyse Şilili rehberlere başvurmaları gerekiyordu, zira adamların isim dağarcıkları bitmek tükenmek bilmiyordu. “Aconcagua” bu isimlerden yalnızca biriydi.

Peyzajı oluşturan, karelere bölünmüş dikey ve yatay düzlemler ağının üstüne, kendisi de bir ağ dokusu içeren insan faktörü ekleniyordu. Rehberler etrafta olup bitenlere dikkat kesilip kendi bildiklerine bile şüpheyle yaklaşarak hareket ediyorlardı. Hafızalarına kazılı değişmez gerçekler, habire, havadaki değişimler ve Alman müşterilerinin kaprisleri gibi gizemli değişkenler tarafından sınınanmaktaydı, yine de Almanlara gösterdikleri küçümsemeyle harmanlanmış saygı öyle makuldü ki kimse gücenmiyordu. Hem Almanlar da bilimi ve sanatı birbirine harmanlıyorlardı. Dahası, iki ressamın farklı düzeylerdeki yetenekleri de, biri diğerine karışmadan birbirine harmanlanmaktaydı.

Seyahatle resim, bir örgü yumağı gibi iç içe geçmekteydi. Başkalarına ürkütücü ve berbat gelebilecek bu yolda karşılaştıkları tehlikeler ve zorluklar anlam değiştirerek arkalarında kalıyordu. Yolun berbatlığı abartı değildi; insan buradan sene boyunca gezginlerin, katırcıların ve tüccarların geçtiğini düşününce şaşırıyordu. Normal insanlar için bu yol intihardan farksız olmalıydı. İki bin metre yükseklikteki, bulutların arasında kaybolan doruklarla çevrili orta noktasına gelene kadar yol iki noktayı birbirine bağlayan bir geçit olmaktan çıkarak bütün noktaların birden kesiştiği bir artere dönüşüyordu. Ola-

naksız açılarla kesişen keskin çizgiler, tavan gibi asılı duran kayaların altında amuda kalkarcasına büyümüş ağaçlar, yakıcı güneşin altına serilmiş karla örtülü tepeler. Küçük sarı bulutları mızrak gibi delen yağmurlar, akik kayalarını eldiven gibi saran yosunlar, pembe alıçlar. Puma, tavşan ve engerek dağların soylu sınıfı oluşturuyordu. Atlar gürültüyle burunlarından soluyup sendelemeye başlayınca mecburen mola verdiler; katırlarsa aralıksız somurtmaktaydı.

Mika beyazı tepeler uzun yürüyüşleri boyunca gardiyanlar gibi etraflarında yükselmekteydi. Bu peyzajları gerçeğe uygun resmetmek nasıl mümkün olabilirdi ki? Dağın yüzlerini saymak mümkün değildi, yüzleri yüzeyine sığmayan bir küpü andırıyordu. Birbirine bitişik volkanlar gökyüzünü kıstıran bir duvar gibiydi. Aralarından sızan sessizlik alacakaranlığın çatırtıları üzerinde geriniyordu. Her kıvrımın ardından karşılarında top tüfek gibi patlayan güneş ışığı huzmeleri beliriyordu. Okyanusu soluyan devasa kütlelerle ebediyen kurumaya bırakılmış paçavralara benzeyen gri düzlükler mutlak bir sessizlik içindeydi. Bir sabah Krause, kâbuslar gördüğünü söyleyince o gün ve ertesi günkü sohbetlerinde daha moral verici ve yatıştırıcı konulara yöneldiler. Bir gün buralara şehirler inşa edilip edilmeyeceğini tartıştılar. Buna neden gerek duyulabilirdi ki? Belki de savaşlar çıkacak, insanlar taştan kalelerini terk edecek, asma bahçe sistemlerini, gümrük ofislerini, tüm kurumlarını buralara taşıyacaklar; derken Şili ve Arjantin sınırındaki çalışkan köylüler gelip buraya yerleşerek yaşam alanlarını oluşturacaklardı. Rugendas böyle düşünüyordu ve bunda, büyük olasılıkla, savaş resmiyle haşır neşir atalarının payı olsa gerekti. Krause ise bütün dünyeviliğine rağmen din üzerinden sömürüye meyilliydi. Kayaların en erişilmez tepelerine kurulacak bir örnek manastırlar zinciri

hem Budizm gibi yeni moda saçmalıkları erişilemeyecek kadar dibe gömecek hem de borazanlarıyla And Dağları'nın endüstri devlerini ve cücelerini uyandıracaklardı. Bunun resmini yapmalıyız, diyorlardı. Ama kimi inandıracaklardı ki?

Yağmurlar, sıcaklar, iki gün süren gözün gözü görmediği sisler, tıslayan gece esintileri, uzaklardan ve yakınlardan esen rüzgârlar, kristal mavisi, ozon kristalleri gibi mavi geceler. Sıcaklık saatten saate habire değişse de havanın nasıl olacağını kestirmek mümkündü. Aslında göreceklarını kestirmek de mümkündü. Karşılarındaki dağların görüntüsü öyle ağır geçiyordu ki vakit geçirmek adına zihinlerinde, dağların yerine koydukları başka kavramlar yaratıyorlardı.

Neredeyse bir hafta boyunca yükseklikten başları dönerek çizim yaptılar. Yolda bin türlü katırcıyla karşılaştılar, Mendoza'lı ve Şilili katırcılarla ilginç mi ilginç sohbetler ettiler. Papazlara ve Avrupalılara, hatta rehberlerinin kardeşlerine, amcalarına ve kayınbiraderlerine bi-

le rastladılar. Ama yalnızlık duygusu çabucak geri geliyor, uzaklaşan insanların görüntüsü içlerini ilhamla dolduruyordu.

O yıllarda Rugendas, yeni bir teknik denemeye başlamıştı, bu tekniğin ismi yağlıboya krokiydi. Bu bir yenilik sayılırdı, ki sanat tarihine de öyle geçmişti. İzlenimciler bu tekniği ancak elli küsur sene sonra sistematik biçimde kullanmaya başlayacaklardı; genç ressamımızın dönemindeyse kendisine örnek olabilecek Turner gibi birkaç aykırı İngiliz ressamdan başka pek kimse yoktu. Hor görülür, sakil bir yöntem addedilirdi. Büyük ölçüde öyleydi de ama ufukta, resmin değerini dönüştürebilecek gibi görünüyordu. Rutin çalışmasına etkisi, gravürler veya seri üretim yağlıboyalar için aldıkları bitmek bilmez hazırlık notlarının arasına eşsiz desenlerin girmesi şeklinde olmuştu. Krause ise aynı yolu izlemiyor, kendisini abartılı bir yumuşaklığa ve uyumsuz, ekşiye çalan buruk renklere sahip bu minik tablocukların hummalı bir biçimde üretilmesiyle sınırlıyordu.

Sonunda bu peyzajları geride bıraktıkları açıkça belli olmaya başladı. Tekrar geçseler buraları tanıyabilirler miydi acaba? (Böyle bir planları yoktu.) Taşıdıkları şişkin klasörler hatıralarla dolup taşıyordu. En sık kullandıkları cümleleri “Retinalarımda taşıyorum...” diye başlıyordu. Neden bir tek retinalarında? Suratlarında, kollarında, omuzlarında, saçlarında, topuklarında... Tüm sinir sistemlerinde taşıyorlardı. 20 şubat gününün muhteşem günbatımında mest olmuş, sessizlik ve havanın birlikteliğinin keyfini çıkartmaktaydılar. Karınca kadar gözüken bir katır sürüsü bir dağ patikasında uzaydaki gezegenler gibi ağır ağır ilerlemekteydi. Başlarını bir insan, bir tüccar çekmekteydi; yavrularına bakmayı ve soyunu devam ettirmeyi bilen bir insan. İnsanlar her yerdeydi; insanlık en vahşi doğanın bile içine işlemiştir, ressamlarımızın yaptık-

ları resimler de bunu belgeler nitelikteydi. Dağlar bitmek tükenmek bilmeyen bir biçimler ve renkler laboratuvarıydı adeta. İleride, seyyah ressamın dalgın bakışlarının ötesinde bir yerlerde Arjantin toprakları uzanmaktaydı.

Son kez arkalarına baktıklarındaysa heybetli And Dağları'nın esrarengiz vahşiliğiyle yükseldiğini gördüler, fazlasıyla esrarengiz ve vahşi... Dağdan inişe geçtikleri birkaç günden beri etraflarını kahredici bir sıcak sarmaya başlamıştı. Rugendas'ın dalgın zihni terk etmekte olduğu bu kayalık evreni hâlâ hayranlıkla seyredirken bedeni terden sıırsıklamdı. Yükseklerden esen bir rüzgâr doruklardan kopardığı kar tutamlarını tıpkı kendilerine işlerinin arasında bir külâh vanilyalı dondurma ikram eden sadık bir uşak gibi ressamların ayağına kadar getiriyordu.

Omzunun üzerinden bakarak gördüğü bu peyzaj, içindeki eski kuşukları ve hayata dair soruları yeniden alevlendiriyordu. Düşünüp duruyordu: Yaşamın yükünü kaldırmayı becerebilecek miydi, geçimini mesleğiyle yani sanatıyla sağlayabilecek miydi, herkes gibi çalışabilecek miydi? Şimdiye dek becermiş, başarılı da olmuştu ama bunda Sanat Akademisi'nde edindiği niteliklerin, dışarıda edindiği tecrübelerin ve gençliğin verdiği enerjinin de payı vardı. Şans unsurunu da es geçmemek gerekirdi. Bu işleyişin böyle devam edebileceğine ilişkin ciddi kuşukları bulunuyordu. Neticede güvenebileceği nesi vardı ki? Mesleği vardı, başka da pek bir şeyi yoktu. Peki ya resim yeteneğini kaybederse? Eli boş kalırdı. Evi yoktu, bankada parası yoktu, ticaretten de anlamazdı. Babası öldüğünden beri senelerini yabancı ülkelerde gezinerek geçirmişti... Bilhassa bu sonuncusu onu "madem başkaları yapabiliyor..." anlayışına daha duyarlı kılıyordu. Sahiden de köylerde ve kentlerde, dağlarda ve ormanlarda karşılaştığı insanlar yaşamlarını buralarda sürdürmeyi başarıyorlardı; ama onlar bildikleri mekândaydılar, karşı-

larına neler çıkabileceğini aşağı yukarı tahmin edebiliyorlardı. Rugendas ise talihin elinde oyuncak olmuştu. Doğanın fizyonomisi sanatının modasının geçmeyeceğini, ıssız adaya düşmüş bir kazazede gibi kendini yararsız yabani bir güzelliğin ortasında bir başına bulmayacağını kim garanti edebilirdi ki? Gençliği sona ermek üzereydi ama henüz aşkı tatmamıştı. Peri masalı gibi kurmaca bir dünyada yaşamakta ısrar etmiş, burada işine yarar hiçbir şey öğrenmese de en azından masalın uzadıkça uzadığını ve kahramanı öncekilerden de acayip ve umulmadık yeni seçeneklerin beklediğini öğrenmişti. Fakirlik ve evsizlik de hayatının diğer kesitlerinden farksızdı. Sonunda Güney Amerika'da bir kilisenin kapısında dilenmek zorunda kalabilirdi, belli mi olurdu? Kendisi söz konuşuyken hiçbir korku abartılı sayılmazdı.

Augsburg'daki kız kardeşi Luise'ye gönderdiği bir mektupta sayfalar boyunca bu düşüncelerinden bahsetmişti, Mendoza'ya vardığında yazdığı mektupların ilkiydi bu.

Zira kendilerini birden Mendoza'da bulmuşlardı; küçük, ağacı bol ve hoş bir şehir olan Mendoza'da dağlara dokunacak kadar yakındılar ve gökyüzü öyle durağandı ki insanın canı sıkılıyordu. Müthiş sıcak günlerdi, boğucu ısı ve nemden sersemlemiş haldeki Mendoza'lular akşamüstü altıya kadar siesta yapıyorlardı. Neyse ki her yer ağaçların gölgesi altındaydı; yapraklar havayı oksijenle dolduruyor, böylece insanı her nefeste, biraz zor olsa da, dinçleştiriyordu.

Şili'deki tanıdıklarının tavsiyelerinden şaşmayan seyahatlerimiz kibar ve konuksever Godoy de Villanueva ailesinin evinde konakladılar. Ağaçlar arasındaki bu kocaman evin bir meyve bahçesi ve küçük çiçek bahçeleri vardı. Üç nesil birden bu mekânda uyum içinde yaşamaktaydı, ailenin çocukları üç tekerlekli bisikletleriyle

Neredeyse bir hafta boyunca yükseklikten başları dönerek çizim yaptılar. Yolda bin türlü katırcıyla karşılaştılar, Mendozalı ve Şilili katırcılarla ilginç mi ilginç sohbetler ettiler. Pa-pazlara ve Avrupalılara, hatta rehberlerinin kardeşlerine, amcalarına ve kayınbiraderleri-ne bile rastladılar. Ama yalnızlık duygusu çabucak geri geliyor, uzaklaşan insanların gö-rüntüsü içlerini ilhamla dolduruyordu.

Alman ressam Johann Moritz Rugendas'ın Güney Amerika seyahatlerini kurguyla gerçek arasındaki meçhul çizgiyi iyice silikleştirerek aktaran Seyyah Ressamın Yaşamından Bir Kesit, sadece yerlilikle yabancıliğin ve dostlukla yalnızlığın değil, sanatla bilimin ve yara-tıcılıkla yöntemciliğin de kâh çektiği kâh cilveleştiği rengârenk bir roman.

Çağdaş Arjantin edebiyatının en çarpıcı ve üretken isimlerinden César Aira bu kez okuyucu-yu And Dağları'nın karlı tepelerinden Arjantin'in engin düzlüklerine uzanan bir yolcu-luğa çıkararak Güney Amerika'nın gizemli zenginliklerini keşfetmeye çağırıyor; karanlı-ğın peçesini kaldıran yıldırımlar gibi ışıltılı ilham perilerini keşfetmeye...

